

Arne Overrein

KRIGER I VÅR EPOKE – ANTALL, TYPER OG TENDENSER

Hvor mange kriger har det vært ført og føres det i verden? Kan vi si noe om hva slags kriger dette er? Og hvordan har tallet på kriger endret seg historisk? Svar på slike og andre spørsmål er viktig for at analysen av dagens kriger skal foregå ut fra et best mulig faktagrunnlag. Her skal jeg kommentere noen data fra de seinere års forskning. Særlig benytter jeg oversikten over alle kriger siden 1945 laget av forskerne ved *Arbeitsgemeinschaft Kriegsur-sachenforschung (AKUF)* i Hamburg.¹

Hvor mange kriger?

I 2001 foregikk det i alt 31 kriger omkring i verden. (Dette er kriger registrert ut fra den krigsdefinisjonen som er nevnt i note 1.) I år 2000 var dette tallet 35. Antallet kriger pr år steig kontinuerlig fra under fem i 1945 til 55 i 1992, for deretter å synke. 55 er altså det høyeste antallet kriger registrert i ett år. Tar vi perioden 1945 til 2000 under ett, ble det til sammen ført 218 kriger, av disse ble 93% ført i den såkalte tredje verden og særlig i Afrika og Asia.

Det er vanskelig å sammenligne dette med perioden før 1945 da data-grunnlaget blir mer usikkert dess lenger bak i tid vi går. Før 1945 vet vi mest om kriger mellom stater og særlig der stormaktene er involvert, mens interne konflikter generelt er vanskelige å klassifisere. Borgerkriger (eller interne kriger) og mellomstatlige kriger flyter over i hverandre. En oppregning av alle mellomstatlige kriger for perioden 1648-1945 kommer til 119 kriger, og de fleste av disse var kriger om territorium.² Umiddelbart kan det virke som verden før 1945 var fredeligere, siden 119 kriger på 297 år stilles opp mot 218 kriger på 55 år. Men som sagt er borgerkriger holdt utafør for perioden 1648-1945, mens de er inkludert for perioden etter 1945. I tillegg må en nærmere analyse ta hensyn til krigenes varighet og at moderne krigføring er langt mer intens og ødeleggende enn tidligere tiders. Endelig må vi – ut fra en hypotese om at sjansen for mellomstatlige kriger øker når antallet stater øker – ta hensyn til at antallet stater i dag er rundt 200 mens det i de 150 årene før 1945 var noe over 50 i snitt pr år.

Historisk tilbakeblikk

Mellom 1945 og 2000 var kun 17% av alle krigene mellomstatlige kriger – et overveldende flertall foregikk innad i statene. Kriger i vår tid føres i mindre grad som følge av rivalisering mellom stater, for eksempel om territorium. Det synes heller å være indre statskriser og indre økonomiske og sosiale

konflikter som er hovedårsaken til flertallet av kriger. Trykket fra de rike kapitalistiske land og kravet om økonomiske dereguleringer bidrar i sin tur til å skjerpe disse indre krisene. Suverenitetsprinsippet og det tilhørende prinsippet om grensenes ukrenkelighet har for så vidt bestått sin prøve. Både innad og utad var Europa i tidlig nyere tid nok like voldelig som dagens Asia og Afrika. Om dette forholdet sier Holsti følgende:

«En sammenligning gir som resultat at periferien (dvs den tredje verden) når det gjelder å lage krig og aggresjon er på linje med antallet europeiske kriger mellom 1648 og 1945. Om vi ekskluderer den kroniske israels-arabiske væpnede konflikten i Midtøsten – en arv etter *europeisk* politikk – har det kun vært tjue bilaterale eller multilaterale kriger mellom land i Den tredje verden siden 1945. En stor del av disse begynte som indre konflikter men ble internasjonalisert gjennom stormaktsintervensjon... Vi kan nevne den i sannhet dyrekjøpte krigen mellom Iran og Irak, de tre krigene om Kasjmir...grensekrigen mellom Kina og India, noen lav-intensive kriger slik som Indonesias felttog mot Malaysia og noen få andre. Men det generelle bildet av mellomstatlige kriger i periferien, gir ikke grunnlag for prediksjoner av typen 'kommende kaos' eller 'kommende anarki'... Den tredje verdens regimer har vært energiske støttespillere for det westfalske systemet – ikke dets utfordrere. De fleste har konsekvent opprettholdt fundamentale normer som territorial integritet, ikke-intervensjon og likhet for loven. Hvorfor? Fordi det er i deres interesse som representanter for nylig suverene stater å gjøre det.»³

Det er viktig å holde fast på det sammensatte perspektivet Holsti her trekker opp. På den ene sida kan statene i den tredje verden virke siviliserende på det internasjonale systemet gjennom å forsvare sin suverenitet og folkerettslige normer. På den andre sida har deres hovedproblem vært indre kriser og borgerkriger. Disse krisene har primært økonomiske og sosiale årsaker og de har pågått i hele etterkrigstida. De har altså ikke – slik en populær oppfatning vil ha det til – plutselig dukket opp etter den kalde krigen. Deres årsak er heller ikke noen form for etnisk eller nasjonal «galskap», sjøl om det ofte handler om at etniske grupper krever økonomisk og sosial likebehandling. Situasjonen i de nye statene i Afrika og Asia kan altså sammenlignes med den turbulente situasjonen som Europas nye stater befant seg i tidlig nyere tid. Målet var å etablere en stabil stat og et «voldsmonopol», dvs. eliminere alle grupper, klaner, føydherrer, kriminelle organisasjoner som bruker vold for å ivareta sine interesser. Dette ble gjort skånselsløst – den gang som i dag.

Hvor føres det krig?

De 218 krigene mellom 1945 og 2000 fordeler seg geografisk på følgende måte:

Region	Antall kriger	%	Region	Antall kriger	%
Nord-Amerika	0	0	Midtøsten/Sentral-Asia	59	27
Latin-Amerika	31	14	Øvrige Asia	54	25
Afrika	59	27	Europa	15	7

Denne tabellen viser ikke bare en klar overvekt av kriger i den tredje verden. Den viser også et klart tyngdepunkt i Afrika, Midtøsten og Asia, altså i de områder av verden hvor nye stater oppsto etter 1945. Mens statene i Latin-Amerika stort sett ble sjølstendige i begynnelsen av det 19. århundre, er de rundt 2/3 av det samlede statsantall som er kommet til etter 1945 nesten utelukkende i Afrika og Asia. Totalt sett foregikk 79% av de 218 krigene i disse to verdensdelene, som for øvrig også omfatter rundt 70% av verdensbefolkninga. Sør- og Sørøst-Asia samt Midtøsten er de mest krigsherjede regionene i verden etter 1945. Særlig det indiske kontinent er krigsutsatt – hele 7 av i alt 31 kriger i 2001 ble ført her. India overgås bare av Storbritannia og er på linje med USA, i antall førte kriger siden 1945.⁴

Det er en klar tendens til at de sterke, kapitalistiske industriland nesten ikke har hatt kriger på sine territorier etter 1945, mens vi blant de mest krigsutsatte finner de minst utvikla og fattigste landene. Men også andre områder – Øst-Asia og visse deler av Afrika – har vært nesten like lite berørt av krig som Europa.

Hva slags kriger?

AKUF skiller mellom mellomstatlige kriger, koloniale frigjøringskriger, interne kriger og blandingskriger (blanding av mellomstatlig og intern krig). Kun 17%, dvs. 37 av krigene etter 1945 var mellomstatlige kriger, 6% var koloniale frigjøringskriger, mens de øvrige var interne kriger, herunder 11% blandingskriger. *Hovedtendensen* etter andre verdenskrig er at et overveldende antall av kriger er borgerkriger der det handler om kamp om samfunnsformen, statstypen eller om makta i staten. Derimot er okkupasjons- og erobningskriger en absolutt sjeldenhet. Respekten for gitte grenser og territorier er økende. Det å okkupere et territorium er ikke bare upopulært i verdensopinionen og blant verdens øvrige stater, men det er også kostbart og risikofylt for okkupanten. De dominerende kapitalistiske statene med USA i spissen har andre metoder for å opprettholde sitt hegemoni på enn okkupasjon av territorium. Unntak fra denne regelen kan sjølsagt ikke utelukkes, men i dagens verden kan man knapt tenke seg en *varig* okkupasjon av et fremmed territorium, slik det var helt vanlig før første verdenskrig. (Det okkuperte Palestina viser hvilken enorm og desperat motstand en okkupant kan regne med.)

Borgerkrigenes dominans står i kontrast til situasjonen før 1945. Data for åra 1816 til 1945 viser at antallet mellomstatlige kriger klart var høyere enn

antallet borgerkriger. Vi kan derfor snakke om en helt ny historisk tendens etter andre verdenskrig. Dette understøtter en hypotese om at det høye antallet borgerkriger etter 1945 er uttrykk for en fase av statskonsolidering og etablering av et indre «voldsmonopol» i de nye og ustabile statene i den tredje verden.⁵

I 2001 var 28 av totalt 31 kriger interne kriger (borgerkriger). I disse tilfellene kjemper altså en eller flere opprørsgrupper mot regjeringa. Vi kan dele borgerkriger opp i to typer. For det første autonomi/løsrivelses-kriger. Her dreier det seg om en folkegruppe som enten kjemper for likestilling innafor staten eller for løsrivelse og dannelsen av en egen stat. Kurdernes mange kriger er et viktig eksempel. Denne krigstypen utgjorde i 2001 42% av alle krigene. Den andre hovedtypen interne kriger er såkalte anti-regime-kriger. Her kjempes det om makta i staten som sådan, ikke om oppdeling av staten. Disse utgjorde i 2001 46% av samtlige kriger. De tilsvarende tallene for åra 1945-92 viser et lignende bilde: minst 2/3 av alle kriger (i tillegg kommer blandingskriger) er borgerkriger, med noen flere anti-regimekriger enn løsrivelseskriger. Antiregime-kriger fant særlig sted i Afrika. Krigene i Angola, Kongo og Algerie er eksempler.

Det er for øvrig på denne bakgrunnen lett å forstå at mange regjeringer ser seg tjent med å delta i den internasjonale «krigen mot terrorisme» for på denne måten å legitimere krigføring mot «sine» opprørsgrupper. Siden krigen mot terrorisme sees på som en internasjonal krig, kan den også legitimere intervensjon fra USA og andre stater i en intern borgerkrig i et land. De vestlige kapitalistiske land kan med en slik begrunnelse blande seg inn i borgerkriger og kvele sosiale opprør og bevegelser som kjemper imot interessene til de globale kapitalkreftene. Eller omvendt: støtte bevegelser som følger det minste vink fra USA.

Ingenting tyder på at det generelt er slik at «opprør lønner seg» eller at folkekrigen er «uovervinnelig». En undersøkelse av perioden 1945-92 med henblikk på hvem som gikk seirende ut av indre kriger, viser at i 59% av krigene ble regjeringa/de herskende seierherre. Kun 17% ble vunnet av opposisjonen, mens resten var uten klar seierherre.⁶ Sagt på en annen måte: de store seierrike geriljabevegelsene som har betydd mye for venstresidas solidaritet med den tredje verden, er et mindretall blant et flertall tapte opprør. Vi må også huske på at blant de store seierrike folkekrigene fra 30-tallet og opp til 70-tallet, hadde de fleste kriger et anti-kolonialt innslag (Vietnam, Kina, Algerie, Angola). De tilhører en tilbakelagt epoke. Det er mer enn tvilsomt om «folkekrig» kan være en hovedstrategi for frigjøring fra undertrykking i dag. (Noe som sjølsagt ikke utelukker at enkelte geriljakriger som føres i dag, er berettiget og fortjener politisk støtte.)

Den statsbygging som foregår i den tredje verden i dag er uhyre vanskelig og har en uviss framtid. Ikke bare handler det om samfunn som må kvitte seg med føydale og klan-organiserte samfunnstrukturer, men likeså mye om

trykket fra en global kapitalisme og alliansen mellom føydale og kapitalistiske krefter. Da Europas stater i sin tid ble konsolidert, skjedde ikke det under trykket fra en lignende global kraft. I dag har den tredje verdens stater dette trykket imot seg i form av det som kalles globalisering. At dette fører til en krigersk utvikling internt i disse land, burde ikke forbause noen.

Krig og vestlig hegemoni

Vi har sett at det har vært få kriger på territoriet til de kapitalistiske industri-land (ingen i Nord-Amerika). Dette forhindrer ikke at disse land har ført krig på andres territorium – og generelt har hatt betydelig innvirkning på krigsutviklinga i verden. Når det gjelder innvirkning utenom direkte krigsdeltakelse bør man blant annet huske at NATO-landene står for 80% av verdens våpeneksport og USA alene for 50%. Og i tillegg at de samme rike kapitalistiske land er hoveddrivkrafta for en «global» og deregulert verdens-økonomi som i praksis åpner for fri flyt av våpen og etablering av en «krigs-økonomi» som gjør krig til en lønnsom geskjeft i deler av verden, blant annet i Afghanistan.⁷

AKUF gjør et skille mellom kriger med og uten «fremmed deltakelse». Fremmed deltakelse innebærer at en stat utafør krigsområdet griper inn med væpnet intervensjon. Kun våpenforsyninger eller finansiering ligger under nivået for intervensjon.

USA har i dag et militærbudsjett som nærmer seg det samlede militærbudsjettet for verdens øvrige land. Med en slik militærmakt er det klart at bruk eller trussel om bruk av væpnet makt er en viktig del av USAs hegemoni. Mellom 1945 og 1989 brukte eller truet USA med bruk av militær makt over 500 ganger. På 50- og 60-tallet ble militærmakt brukt gjennomsnittlig hver 18 måned.⁸ De to store krigene i Øst-Asia, i Korea og Vietnam, som USA har ført, har ikke bare vært blant de mest tapsbringende i etterkrigstida (totalt over 2 millioner i Vietnam). De var også de mest tapsbringende for USAs styrker, med 54000 falne i Korea og 56000 i Vietnam. Etter Vietnamkrigen har USA vært langt mer forsiktig med å bruke egne militære styrker i andre land. Sjøl små tap av mannskaper – som i Libanon 1983 og i Somalia 1992 – har vært utslagsgivende for at USA har trukket seg ut.

I de siste 20 åra har USA utvikla en helt ny militært teknologi – særlig når det gjelder luftkrig og tilhørende overvåkning og navigering – som har gjort det mulig å vinne kriger med minimale egne tap. Denne nye teknologien, som har muliggjort stor forsiktighet når det gjelder tap av egne soldater, ble demonstrert i Golfkrigen, i Kosovo og i Afghanistan. Bare 149 amerikanske soldater gikk tapt i Golfkrigen i 1991 og et enda lavere antall har falt i Afghanistan. En hovedgrunn til denne forsiktigheten er at tap av egne soldater betyr krigsmotstand hjemme i USA. I tillegg kommer en verdensomspennende opinion mot vestlig militær innblanding og mot militarisme

som var langt svakere for 50 år siden. Og også at statene i den tredje verden tross alt har blitt en maktfaktor (også militært) som må regnes med. I vid forstand er kostnadene ved krig stigende, mens gevinsten er mer usikker.

Sjøl om vi ikke kan utelukke en periode med mer direkte bruk av militær-makt, herunder også risikofylte bakkekriger, fra USAs side, så har tendensen etter Vietnamkrigen vært den motsatte. En økende del av det samlede antall kriger har vært borgerkriger *uten* fremmed innblanding. (Disse får imidlertid sjelden mediefokus rett mot seg.) For åra 1945-92 har vi en oversikt over andelen kriger hvor industristater deltar i forhold til det totale antall kriger i den tredje verden (172 kriger). Industristatenes deltakelse er betydelig, den ligger i gjennomsnitt på 24%, men deltakelsen er synkende. I perioden 1945-54: 38%, 1955-64: 45%, 1965-74: 13%, 1975-84: 14% og 1985-92: 11%. Sjøl etter Sovjetunionens fall synes ikke den industristatlige krigsdeltakelse å ha økt. I lista over kriger i 2001 er det to kriger av totalt 31 (eller 6%) med deltakelse fra vestlige industriland, nemlig bombekrigen mot Irak og krigen i Afghanistan (begge ført av USA og Storbritannia). Intervensjoner vil sjølsagt forekomme også i framtida, men det kan like gjerne vise seg at innblandingen kommer fra regionalt sterke makter i den tredje verden som fra USA.

I det hele tatt må vi spørre om ikke det bildet som her er antydnet, må sees i sammenheng med at vestlig imperialisme og vestlig politisk dominans i det siste hundreåret tross alt har mistet mye av sin offensive kraft. Krigsutviklinga kan dermed være en del av en større global historisk tendens. En undersøkelse av alle militære konflikter (de oppgir antallet til 960 og trekker dermed også inn konflikter som ikke kan regnes som kriger) mellom 1816 og 1976 foretatt av Geyer og Bright kommer blant annet fram til at i gjennomsnitt halvparten av alle krigene hadde stormaktsdeltakelse (fra vestlige land). Dersom stormaktsdeltakelse kan sees på som en indikasjon på hvordan krigsutviklinga og dermed kampen om politisk makt er styrt av et globalt maktsentrum, er det interessant å se på hvordan omfanget av krig uten stormaktsdeltakelse har variert i dette tidsrommet. Om dette sier Geyer og Bright:

«Små makters kapasitet til å føre krig uavhengig av det europeiske stats-systemet ble punktert ved slutten av det 19. århundre da de sentralstyr-ende kreftene i en imperialistisk verdensorden tok kontrollen. Imidlertid varte denne nedgangen bare i en mellomperiode... Mellom 1890 og 1918 sank voldsbruk kun mellom små makter til 1/3 og mellom 1918 og 1945 til 1/4 av alle konfliktene. I andre halvdel av det 20 århundre ble dette dramatisk endret. Mellom 1946 og 1976 økte den prosentvise andelen av militære konflikter mellom små makter ... til 65,6%. Dette kaster lys over den ekstremt sentraliserte karakteren til makt i verden mellom 1890 og 1950.»⁹

Dette skulle tilsi at Vestens evne til militær innblanding omkring i verden har direkte sammenheng med styrken til det vestlige imperialistiske systemet, en

styrke som bygger på både militære, økonomiske og politisk-kulturelle komponenter. Denne styrken var mest formidabel fra slutten av forrige århundre (oppdeling av Afrika, interessesfærer over hele verden) og fram til 1950/60-tallet (som må betraktes som et høydepunkt av USAs hegemoni). Fra slutten av 1960-tallet av kom det til en mangeartet krise i dette systemet som både viste seg i den tredje verdens kriger og i indre kriser i vestlige land. Systemet ble preget av visse desentraliserende tendenser, til tross for USAs fortsatte dominans. Politisk-statlig og militær makt ble spredd på et økende antall stater. System-fiendtlige bevegelser bygd på nasjonal og religiøs mobilisering ble et fenomen med global utbredelse. En analyse av kriger i vår tid kan i denne sammenheng gi et viktig perspektiv på internasjonale konflikter og mulige omdanninger av det internasjonale systemet. (Februar 2003)

NOTER

- 1) AKUF er å finne på www.sozialwiss.uni-hamburg.de/lpw/Akuf. AKUF publiserer i tillegg en årbok med en oversikt over det siste årets kriger, den er også utlagt på dette nettstedet. AKUFs definisjon på krig har som hovedkjennetegn: en voldelig konflikt der minst to væpnede parter deltar og der minst en av partene er regulære regjeringsstyrker. Den må være av en viss intensitet og kontinuitet, ellers kalles den «væpnet konflikt». Ut fra denne definisjonen regnes ikke noen av de største forbrytelsene i det 20. århundre der en statsmakt organiserte og tillot massedrap av *forsvarsløse sivile*, som krig.
- 2) M. W. Zacher: «The territorial Integrity Norm: International Boundaries and the use of Force», *International Organization* vol. 55, spring 2001, s. 223.
- 3) K.J. Holsti: «The coming chaos? Armed conflicts in the worlds periphery», i: *International Order and the Future of World Politics*, Cambridge 1999, s. 292-93
- 4) Klaus Jürgen Ganzel/Torsten Schwinghammer: *Die Kriege nach dem Zweiten Weltkrieg 1945 bis 1992*, Münster 1995, s. 93-94. De baserer seg altså på åra 1945-92.
- 5) Klaus Jürgen Ganzel/Torsten Schwinghammer, *ibid.*, s. 119.
- 6) Ganzel/Schwinghammer s. 165.
- 7) Om begrepet krigsøkonomi, se AKUF, *Das Kriegsgeschehen 2001*, Opladen 2002, s. 23-40.
- 8) Richard Connaughton: *Military Intervention in the 1990s*, London/N.Y. 1992, s. 5.
- 9) Michael Geyer/Charles Bright, «Global Violence and Nationalizing Wars in Eurasia and America», *Comparative Studies in Society and History*, vol. 38, 1996, s. 625-26.